

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ З СУЧАСНИМИ ШЕСТИРІЧНИМИ ПЕРШОКЛАСНИКАМИ

На основі аналізу наукової літератури й досвіду роботи розкриті дидактичні аспекти організації навчання першокласників. При цьому врахована специфіка діяльності й психічного розвитку сучасного шестирічного школяра.

Ключові слова: учитель, першокласник, освітній процес.

На основе анализа научной литературы и опыта работы раскрыты дидактические аспекты организации обучения первоклассников. При этом учтена специфика деятельности и психического развития современного шестилетнего школьника.

Ключевые слова: учитель, первоклассник, образовательный процесс.

Didactic aspects of first-formers teaching organization are covered on basis of analysis of scientific literature and experience. At the same time specificity of activity and psychical development of modern first-former is considered.

Key words: teacher, first-former, educational process.

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями. В останні десятиріччя в Україні суттєво змінилася освітня парадигма, що обумовило переорієнтацію навчального процесу на запити й потреби кожного учня, врахування не лише академічних результатів учіння школяра, а й показників його особистісного розвитку.

Ці підходи знайшли своє відображення у відповідних державних документах. Зокрема, Державний стандарт початкової загальної освіти, який було затверджено у квітні 2011 року, базується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентісного підходів й передбачає оволодіння молодшими школярами ключовими компетентностями [2].

Дане завдання є принципово новим для початкової ланки освіти. Його розв'язання передбачає розробку й впровадження в практику початкового

навчання комплексу відповідних заходів, які забезпечуть успішну реалізацію змістовного, процесуального й контрольного-оцінного компонентів освітнього процесу з перших днів навчання шестирічної дитини в школі.

Важливим напрямом цієї роботи є обґрунтування дидактичних й методичних засад організації освітнього процесу в першому класі на основі врахування особливостей поведінки та діяльності шестирічних учнів.

Аналіз стану дослідження проблеми. У науковій та методичній літературі представлена низка досліджень й розробок, які відображають різні аспекти організації навчання шестирічок. Зокрема, виявлено й схарактеризовано особливості їх психічного розвитку [4, 5]. Розроблено типологію готовності дітей до школи [7]. Представлено загальні підходи до навчання шестирічних учнів [6, 8]. Запропоновано шляхи допомоги дорослих першокласникам у ході навчання [1].

Визначення невирішених питань загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Однак, у більшості наукових та методичних праць схарактеризовано підходи до організації навчального процесу в першому класі без врахування певних особливостей поведінки та розвитку шестирічної дитини початку ХХІ сторіччя. Проте, у 2010 році науковцями Державного закладу “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” було видано монографію, в якій наведено дані досліджень, присвячених виявленню психологічних особливостей сучасної дитини старшого дошкільного віку й шестирічних першокласників [3].

Мета статті: схарактеризувати дидактичні аспекти роботи вчителя в першому класі з урахуванням специфіки діяльності й психологічного розвитку сучасного шестирічного учня.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що переважна більшість шестирічних школярів – ще не повноцінні учні, але вже не дошкільнята. Вони – “на переправі” (термін К.Н. Поливанової). Саме в перший рік навчання у школі необхідно забезпечити поступовий вихід маленького учня з ігрової діяльності й включення його в навчальну діяльність – провідну в молодшому шкільному віці. В свою чергу, успішне здійснення навчальної діяльності виступає

важливою передумовою оволодіння учнями ключовими компетентностями.

Розглянемо підходи до організації освітнього процесу в першому класі.

Виявлено, що 97% шестирічних дітей спочатку позитивно сприймають школу, навчання, свою нову роль учня. З них 42% обирають навчання (школу) і гру як на цікавіші види діяльності [3].

Врахування цієї особливості вчителем потребує поєднання ігрової форми й навчального змісту в ході уроків; добору навчальних завдань, привабливість яких полягає не стільки в зовнішніх ознаках, а, насамперед, у їхньому змісті.

Такий варіант подачі завдань сприяє підвищенню активності й самостійності шестирічок. Доцільне використання персонажних образів, створення спеціальної наочності. Обов'язкова фіксація на кожному уроці результатів гри й просування в освоєнні норм співробітництва й навчального змісту. Для цього необхідно на кожному уроці здійснювати змістовну й емоційну рефлексію.

Учителю потрібно емоційно заохочувати й колективно обговорювати всі прояви дитячої ініціативи, які пов'язані з освоєнням навчального змісту, норм шкільного життя й форм навчального співробітництва.

Шестирічні учні легко й охоче йдуть на контакт із дорослим, адже вчитель сам прагне знайти взаєморозуміння з дитиною. Але при цьому більшість першокласників не вміє налагоджувати стосунки з однолітками. Найбільшим ускладненням для них стає врахування позиції й можливостей інших дітей.

Необхідно навчати першокласників спілкуванню в ході уроків та у позаурочний час. Така робота передбачає колективне створення й використання норм навчального співробітництва; цілеспрямоване використання всіх уроків для організації навчального діалогу; проведення психологічних ігор; використання інтерактивних методів навчання; організацію позаурочного часу як простору взаємодії із дорослим й один з одним (наприклад, проведення загальнокласних будівельних ігор у приміщенні й на повітрі, рухливих і настільних ігор за правилами, сюжетно-рольових ігор й ігор-драматизаций).

В 55% шестирічок виникають серйозні труднощі при виконанні завдань, у яких проявляються комбінаторні здібності (необхідно уявляти ситуацію та свої

дії, попередньо прорахувати варіанти дій). Дітям важко сприйняти таке завдання й половина з них взагалі відмовляються від його виконання.

Доцільно добирати завдання, пов'язані з конструюванням. Попередньо аналізуючи зразок, відповідно до якого першокласники будуть будувати фігуру, вони вчаться планувати свої дії. Необхідно акцентувати увагу учнів на способах виконання завдань за допомогою таких прийомів: запропонувати школяреві пояснити однокласнику, як він виконував завдання; попросити дітей скласти завдання, яке виконується так само, як і запропоноване дорослим; допомагати дітям з'ясувати варіант роботи з завданням до його виконання. Реалізація даних підходів сприяє формуванню в школярів підсумкового й упереджуючого самоконтролю.

Виявлено, що 74% сучасних шестирічок легко справляються з завданнями в яких задіяна слухова пам'ять [3]. У цьому – певний резерв для розвитку усного мовлення. Наприклад, у школах із російською мовою навчання курс української мови в першому класі усний. В свою чергу, у вчителя з'являється можливість у ході роботи зі збагачення й активізації словникового запасу дітей “спиратися” на цю особливість їх розвитку.

У ситуації вибору 45% дітей вибирають легкі завдання через їхню легкість та відсутність зусиль і 45% шестирічок прагнуть виконувати складні завдання. 15% дітей готові працювати з важкими та легкими завданнями.

Потрібно давати завдання на вибір на різних уроках; заохочувати учнів, які вибрали і намагалися виконати складне для себе завдання; показувати кожному учневі динаміку навчальних досягнень.

Доведено, що 70% шестирічок чітко, але повільно виконують інструкції.

Рекомендуємо використовувати в ході уроків “Я і Україна”, “Основи здоров'я”, трудового навчання завдання, в яких успіх навчальної роботи залежить від свідомого використання дитиною запропонованої інструкції. Така інструкція фактично виступає засобом матеріалізації певного алгоритму. Для того, щоб учні запам'ятали алгоритм швидко й правильно, доречно пропонувати їм виконувати завдання таких видів: “доповни алгоритм (за початком, серединою, кінцівкою)”; “виправ алгоритм (порушений склад або

послідовність операцій)”; “пронумеруй послідовність дій”; “склади алгоритм (із запропонованих операцій)”. Такі завдання є підготовкою до роботи з алгоритмами на уроках математики й української мови (наприклад, алгоритм списування, алгоритм розв'язання рівняння тощо).

Шестирічні першокласники не мають досвіду самоконтролю при виконанні навчальних завдань, практично не бачать помилок у своїй навчальній роботі.

Доцільно навчати їх взаємоконтролю, приділяти увагу освоєнню учнями не тільки підсумкового самоконтролю, але й поточного. Рекомендуємо пропонувати для контролю лише 1-2 об'єкти.

Відомо, що самооцінка в більшості шестирічних дітей завищена, а в частини – занижена. Крім того, першокласники сприймають себе як особистість через оцінку вчителя.

З перших днів навчання необхідно формувати в першокласників самооцінку як особистісну характеристику й формувати навчальну дію оцінки. Для цього рекомендуємо залучати учнів до здійснення взаємооцінки й самооцінки, порівнювати оцінку роботи вчителя й дитини, використовувати різні способи та засоби фіксації оцінки.

Приблизно 50% шестирічок намагаються працювати якісно, а 50% відволікаються, фактично не хочуть (або поки не можуть) докладати зусиль у самостійній роботі [3].

Доцільно давати загальну позитивну оцінку навчальних зусиль шестирічок. Якщо дитині поки не вдалося досягти успішного результату, потрібно проаналізувати з нею причини труднощів і надати конкретні поради для поліпшення результату роботи. Оцінювати не тільки якість виконання дії дитиною, але й ступінь самостійності пошуку. Намагатися побачити й показати дитині всі позитивні зміни якості роботи. Використовувати різні варіанти оцінних суджень і форми похвали (наприклад, можна відбити результати зусиль і успішності молодших школярів в “Оцінному зошиті”, у таблиці навчальних досягнень, на індивідуальних Дробишках зросту, в оцінних таблицях, у портфоліо (альбомах досягнень); на спеціальних плакатах, на

виставках навчальних досягнень, за допомогою наклейок (“Я вмію задавати влучні питання” й ін.). Якщо першокласник явно не хоче докладати зусиль у ході роботи, необхідно виявити безпосередню емоційну реакцію (легку образу, занепокоєння, але не роздратування та гнів).

Вчені й практики констатують у першокласників серйозне зниження рівня саморегуляції у порівнянні з дітьми п’ятьдесят років тому. Дана особливість поведінки може стати серйозною причиною появи труднощів у дитини в ході навчання й, одночасно, ускладнити роботу вчителя. Педагогові потрібно заохочувати всі прояви довільності в поведінці маленького учня; систематично аналізувати не тільки змістовні аспекти уроку, але й організаційні; залучати батьків до розв’язання проблеми; організовувати ігри різних видів.

Відзначимо, що роботу з реалізації у практиці початкового навчання запропонованих дидактичних підходів до навчання сучасних шестирічних першокласників необхідно здійснювати на міжпредметній основі, а її успіх багато в чому обумовлений рівнем педагогічної майстерності вчителя.

Висновки:

- організація освітнього процесу в першому класі потребує цілеспрямованого врахування педагогом особливостей психічного розвитку й поведінки сучасних шестирічних першокласників;
- охарактеризовані дидактичні аспекти роботи вчителя з сучасними першокласниками в різних предметних галузях;
- представлені в статті дидактичні аспекти організації навчання сучасних шестирічних першокласників доповнюють теорію навчання школярів в освітньому процесі початкової школи.

Перспективами подальших пошуків у даному напрямі є: забезпечення методичних засад роботи вчителя початкових класів у межах певної предметної галузі з врахуванням специфіки діяльності й психічного розвитку сучасного шестирічного учня.

Література:

1. Безруких М.М. Как помочь первокласснику хорошо учиться / М.М.

Безруких, С.П. Ефимова, Б.С. Круглов. – Тула : ООО Издательство “Родничок”, 2003. – 188 с.

2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2011. – № 18. – 46 с.

3. Дитина – педагог: сучасний погляд. Психолого-педагогічні та соціальні аспекти сучасної дошкільної та початкової освіти : колективна монографія / за заг. ред. В.В. Докучаєвої. Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – 492 с.

4. Коломинский Я.П. Учителю о психологии детей шестилетнего возраста : кн. для учителя / Я.П. Коломинский, Е.А. Панько. – М. : Просвещение, 1988. – 190 с.

5. Мухина В.С. Шестилетний ребенок в школе : кн. для учителя нач. кл. / В.С. Мухина. – М. : Просвещение, 1986. – 144 с.

6. Навчання і виховання шестирічних першокласників : зб. ст. / укл. К.С. Прищепа. – К. : Рад. шк., 1990. – 225 с.

7. Поливанова К.Н. Такие разные шестилетки / К.Н. Поливанова. – М. : Просвещение, 1993. – 235 с.

8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підруч. для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – К. : Генеза, 2002. – 368 с.